

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ОСМИ

УВОД КЪМ СБОРНИКА "ЕЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА НА БЪЛГАРИТЕ В МОЛДОВА

Н. Червенков, Н. Кара

Известно е, че езикът е универсален код, чрез който можем да открием особеностите на една личност, а и на един етнос. Във всички статии, поместени в този сборник, изследователите се обръщат към езика на бесарабските българи, преселници от България. За някои от авторите обект на проучване е самият език (т. е. това са чисто лингвистични проучвания), а за други – езикът е източник и средство за опознаване на особеностите на културата, отразена в езика. В предложения сборник читателите ще намерят статии, посветени на проблемите на социолингвистиката, диалектологията, фолклора, етнолингвистиката, културата на речта, стилистиката, етнокултурологията и т.н.

Толкова широк спектър от проблеми, теми и подходи се обяснява с няколко причини. Първо, редколегиата целеше да запознае читателите с основни насоки на българистичните проучвания, които днес се провеждат от изследователите в Молдова.

Второ, така или иначе тези проучвания са свързани с езика на местните българи и ще бъдат интересни не само за специалистите, но и за всеки, който иска да научи нещо ново за своя роден език.

И трето, засега този сборник е първият опит за подобно запознаване с живия български език в Молдова от гледна точка на културата, историята и актуалното му състояние.

Най-ранният интерес към езика на бесарабските българи и първият опит за проучване на българските говори в Бесарабия (днес на територията на независимите държави Молдова и Украйна) е свързан с името на големия руски учен, академик *Н. С. Державин* и неговия труд «Болгарские колонии в России», т. 2, Язык. Петроград, 1915. По онова време историята на българските преселници в тези краища наброява около сто години.

Следващият мащабен опит за проучване на същите говори се прави в края на 40-те години от ХХ в. Създава се група от диалектолози (учени, аспиранти, студенти), оглавена от известния руски учен лингвист С. Б. Бернштейн. В продължение на около десет години се събира обилен теренен материал, който методично се обработва и публикува. Издават се фонетичните записи, коментари, речници. През 1958 г. е издаден *«Атлас българских говорів в СССР»*. Този атлас съдържа 109 карти, които класифицират говорите, показват фонетичните, акцентологичните, морфологичните и лексикалните им особености. Въпросният «Атлас» е снабден с встъпителни статии и коментар към картите.

Интересът към езика на българите от Молдова и Украйна се активизира отново към края на 80-те - началото на 90-те години от ХХ век. Специалистите от Молдова, Украйна и България правят отделни опити за проучване на съвременното състояние на езика на бесарабските българи.

Външната причина за тази активизация са политическите, социалните и културно-икономическите промени, станали през периода 40-те и 90-те години на ХХ век в този регион. Вътрешната причина са промените, които неизбежно настъпват във всеки език и отразяват промените в социалния и културния живот на един етнос, микроетнос, социална група и т. н.

През последните десет години в различни издания в Молдова, Украйна и България срещаме публикации за частните езикови особености на местните (бесарабските) български говори: прави се опит за проучване на билингвизма на местните българи, проявава се интерес към социолингвистичната ситуация в българската среда в Молдова и т. н.

Естествено, необходими са нови, съвременни подходи в описанието на езика на българите в Молдова, което ще даде материал за разнонасочени проучвания и изводи. Първо, ние ще можем да проследим промяната, настъпила в езика на местните българи след 50-те години на ХХ век. Второто обстоятелство е възможността да се проследи състоянието на говора на отделни села, като се използват записите и проучванията, направени от групата на С. Б. Бернштейн през 50-те години на ХХ в. Освен това интерес представлява диференцирането на езиковото състояние по различни социални групи; разлика в речта на селските жители и изселили се в града; на неизучаващи и изучаващи българския книжовен език.

Общата демографска картина на българското присъствие в Молдова, както е представена в монографичното изследване на учените *И. Грек и Н. Червенков*, днес е следната. От 90 хиляди българи почти 40% живеят в градовете Кишинев, Тираспол, Бендери и др. Останалите 60% са селски жители или са жители на тези селища, които неотдавна са получили градски статут. Общуването на български език в по-широки функционални сфери е представено в местата, компактно заселени от българи – в малките градчета

(Кахул, Тараклия и др.) и в селата, докато в по-големите градове, според Т. П. Стоянова българите говорят роден език само в семейството, и то не винаги. На фона на тази ситуация по-ясно се очертава актуалността на българистичните проучвания в Р. Молдова. Надяваме се, че първият опит за такъв подход към езиковите проучвания ще продължи и по-нататък, като привлече вниманието на специалистите по езика и културата.

Няколко думи за конкретните изследвания.

В своите проучвания на територията на Молдова и Украйна С. Б. Бернштейн и колегите му откриват 104 говора, които след описването им се свеждат до 77. Колко са българските говори в Молдова днес и как са се променили през времето е открит въпрос. Отиват си, изчезват от езика не само думите, отиват си и някои традиции, обичаи, и част от фолклора. Много е запазено и изследователите бързат да го запишат и да проучат стъпка по стъпка това, което има опасност да изчезне.

Днес причините на промяната са не само в това, че си отиват старите хора, а езикът на младите отразява новите явления от съвременния живот.

Важно е, че младото поколение – студенти и ученици – получиха възможност да се запознаят със съвременния български книжовен език, което не може да не повлияе върху родния им говор. От значение е и фактът, че върху родния им език се активизира влиянието на румънски език, макар че руският език продължава да бъде език на обучение и език на международно общуване.

Двувековното съседство в Бесарабия на българските говори с румънския, руския и украинския език се отразява и като езиково, и като културно влияние. Записаният и представен тук езиков, фолклорен, а и друг материал дава определена възможност за такива наблюдения.

Дълго време сборникът беше с неясна съдба. В резултат на дългогодишните и полезни контакти на Дружеството на българистите в Република Молдова и ВТУ «Св. св. Кирил и Методий» той достига до своите читатели. С любезното съдействие на проф. д-р Иван Харалампиев, ректор на ВТУ, и заместник-ректора доц. д-р Атанас Дерменджиев сборникът беше включен като обособена първа част от осмия том от авторитетната поредица *«БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ»*, излизаща във Велико Търново от 1992 г. под общата редакция на проф. дин Петър Тодоров.

От редколегията

Редколегия на първа част:

Д-р Надежда Кара (отговорен редактор), Кирилка Демирева, ст.н.с.
д-р Николай Червенков, Лазар Георгиев, доц. д-р Пламен Павлов